

Profesionální sociální práce jako produkt modernizace společnosti

Jak v českých zemích, tak i na území jiných států byly v 18. a 19. století formy i obsahy sociální práce velmi rozmanité. Tato různorodost plynula, z toho, že sociální práci poskytovaly rozmanité subjekty a že tyto subjekty uplatňovaly rozmanité přístupy. Sociální pomoc byla do 19. století poskytována převážně: rodinou, sousedy a obcí, prostřednictvím chudinských zákonů, v pracovních domech a za pomoci církevní charity.

Procesy „modernizace“ společnosti narušily účinnost těchto podpůrných mechanismů. „Industrializace“ se stala základem nových požadavků, na práci. Utvářela se nová představa vhodných pracovníků a z toho plynoucí marginalizace těch, kteří se „nehodili“. Urbanizace souvisela s průmyslovou revolucí.¹ Narostla potřeba bydlet v městských centrech. Města však na příchod velkého počtu přistěhovalců nebyla připravena. Lidé museli žít ve velmi problematických sociálních i hygienických podmínkách.

V souvislosti s uvedenými procesy začali někteří lidé pociťovat obavu ze ztráty komunitní identity. Tisíce lidí se stěhovalo z míst, kde po staletí žili jejich předkové. Jedni se stěhovali ze svých vesnic do měst, kde neměli žádné zázemí, druzí se museli smířit s tím, že jejich lokalitu obsazoval velké množství neznámých přistěhovalců.

Zprávy z této doby jsou charakteristické beznadějí, vědomím, že dosavadní prostředky pomoci už nefungují. Nezřídká je v nich vyslovena obava z budoucnosti. Na narůstající chaos společnost reagovala dvěma způsoby. Jednak budováním nových institucí (měly zabezpečit společnost ty hodnoty, které se ní začaly vytrácet - solidarita) a jednak posílením významu vědeckého pojmenování společenských jevů.

Stát i dobrovolné organizace začaly budovat rozmanité instituce pro problémové skupiny lidí. Ty jsou chápány jako příčina (viník) různých sociálních problémů. Vznikají pracovní

domy, azylové domy, špitály, sirotčince atd. Sociální práce, která se v rámci těchto zařízení uplatňovala, měla následující charakteristiky a východiska:

- segregace problému,
- člověk má potenciál měnit svůj život,
- problémy lze řešit racionální cestou,
- cílem intervence je resocializace,
- univerzální prostředek sociální terapie je terapie pracovní.

Při rozboru dobových pramenů lze odhalit dva protichůdné motivy, které jsou v pozadí rozvoje institucí sociální práce v 19. století. Na jedné straně byl významnou silou motivující pomocifšoucit} snaha pomoci řešit problémy trpících lidí. Na straně druhé byl touto silou/stráčeH[z ničivé síly sociálních problémů.

Vedle budování institucí je tato doba charakteristická snahou o vědeckou klasifikaci lidské populace. Prudce se rozvíjí medicína, biologie, psychologie. Jednou z reakcí na rozsáhlé společenské změny byla snaha zmapovat všechny problematické jevy a pokus tyto jevy kategorizovat. To mělo vnést řád do tohoto hektického dění. Teprve v této době se objevují následující koncepty:

- Věk: dochází k rozlišení fází věku, hovoří se o dětství, dospívání, dospělosti a stáří.
- Tělesná zdatnost: posuzuje se tělesná a psychická zdatnost.
- Pohlaví: velká pozornost se věnuje identifikaci znaků, které činí muže a ženu rozdílnými a současně komplementárními.
- Sexualita: nově se začíná hovořit o kritériích normální a abnormální sexuality (významný vliv psychoanalýzy).
- Deviantní subkultury: jsou identifikovány skupiny (kriminálníci, blázni), které jsou považovány za příčinu sociálních problémů.
- Rasa: novým kategorizačním znakem populace se stává také rasa.

Základní formou sociální práce bylo v tomto období vytvoření osobního kontaktu mezi sociálním pracovníkem (často dobrovolníkem) a postiženým člověkem. Na základě osobního vztahu se pak poskytovaly rady, materiální pomoc atd. Smysl osobního kontaktu byl vnímán především v možnosti předávání mravního příkladu. Sociální práce byla dále charakteristická následujícími znaky:

- Sociální práce se poskytovala jen na **vstupech** a **výstupech** společenských **institucí** (vězení, špitály). Směřovala k těm, kteří instituci opouštějí a mají se zařadit do běžného života. Měla za úkol vydělit ty, kterým je možno pomoci v jejich přirozeném prostředí.
- **Dominance žen.** Sociální práci poskytovaly zejména ženy ze středních vrstev.
- **Normativnost.** Sociální práce se realizovala na základě hodnot střední třídy s cílem předat tyto hodnoty jako soubor praktických pokynů a osobního příkladu. Základní teze byla: je třeba spíše podpořit nezávislost než poskytovat materiální pomoc.
- Metoda případové práce (**casework**).
- Užití **psychologie** (dobře propojitelná s individuální prací s klientem).
- Růst formalizace (propojení sociální práce se státem) sociální práce.

V tomto století se z charitativní práce dobrovolnických sdružení postupně stala etablovaná disciplína se svým vlastním etickým kodexem, metodikou, formálním způsobem výuky a se silným finančním a organizačním propojením na státní správu.

Zhruba od šedesátých let 20. století se však proti této víceméně osvědčené středostavovské tradici staví radikálně koncipované pojetí práce s klienty. Jeho přívrženci jsou marxisticky orientovaní a jde jim o zrušení kapitalistického společenského řádu. Sociální práci chápou v podstatě jako mobilizaci chudých vrstev a převzetí politické moci. Toto úsilí nalézá podporu mezi levicově orientovanými intelektuály. Připojují se k nim i kritici stávajících zdravotních a sociálních pobytových ústavů. Jejich kritika je vedena směrem ke zrušení hierarchických rozdílů mezi personálem a klienty, uvolnění formálního režimu a přenášení poskytovaných služeb do domácího prostředí klientů. Z těchto zdrojů pramení kritika bělošského etnocentrismu. V sociální práci tento přístup zpochybnil protestantské pojetí práce jako etické povinnosti, ideál dvougenerační soudržné rodiny a všeobecnou uplatnitelnost konzumní životní orientace mimo kulturu západního životního stylu.